

Százhetvenöt éve született Apponyi Albert

A magyar nemzet
méltányolta igyekezetét,
nagyra tartotta azt
a trianoni védőbeszédet,
amely a revizionizmus
eszméjének alapját
képezte

Anka László

A 19–20. századi magyar politika- és eszmetörténet érdekes és izgalmas alakjai között tartjuk számon gróf nagyapponyi Apponyi Albertet, aki 1846. május 29-én látta meg a napvilágot – éppen százhetvenöt esztendővel ezelőtt. Születésének jubileumi évfordulója alkalmat kínál a megemlékezésre.

Tekintettel arra, hogy memoárjai három kötetben jelentek meg, azt gondolhatjuk, ezek elolvasásával tiszta képpel rendelkezünk személyéről és politikájáról. Egyáltalában nincs így, mivel az emlékiratok nem ölelik fel a teljes életutat, a hetvenes, nyolcvanas éveiből visszatekintő öregúr csak a szépre és a jóra emlékezett, a történész számára lényeges kérdésekről gyakran nem írt semmit – vagy a történetíró kiderítette, hogy nem a valós módon ábrázolta az eseményeket utólag –, és múltját igyekezett az 1920–1930-as évek szemüvegén keresztül láttatni, saját szerepét a valóságnál pozitívabb módon bemutatni. Mindez azonban nem csökkentheti politikai tevékenysége és nyilatkozatai példaértékét.

Nehéz örökség

Konzervatív körökben szocializálódott fiatalkorában. Édesapja volt a rendi állam utolsó kancellárja, rendszerét az 1848-as forradalom söpörte el. Pályafutása elején Apponyi Albert megítélésére is negatívan hatott az atyai név és a visszavonulni képtelen, de kiöregedett konzervatív politikusi gárda elsősorban azért, mert a konzervatív arisztokraták '48-ban Bécsset támogatták a nemzet helyett.

Időbe került, mire felfismerte, hogy ezzel az örökséggel képtelenség a magyar közéletben babérokat szerezni. Politikai neveltetéséből, illetve katolikus hitelveiből eredően nem lehetett belőle a szabadelvűeknek a szabadelvűbb. Idővel azonban elfogadta a magyar belpolitikában hegemon helyzetű liberalizmus számos elemét, így lett támogatója az 1890-es évek derekán az egyházpolitikai reformoknak.

A korabeli liberalizmus elitista volt, és jól megfért a nacionalizmussal. Ez az ideológiai társberlet tette lehetővé, hogy a nemzeti-ségiékekkel szemben a Magyar Királyságon belül kisebbségben élő magyarság kézben tudja tartani a politikai hatalmat, megvédelmezzék a magyar nemzeti szupremáciát. A gróf azonban érezte, hogy a liberalizmus nem képes megoldást találni minden problémára.

A dualizmus korában nem a konzervatív-liberális ellentét volt a legmélyebb politikai törésvonal, hanem az 1867-es kiegyezés megítélése. Az évtizedek folyamán Apponyi ennek a rendszernek a támogatásától jutott el a tagadásáig,

a függetlenségi táborig. Az a szándék vezette a 67-es rendszer határainak feszegetésénél, hogy minél nagyobb nemzeti kibontakozási lehetőséget biztosítson a magyarság számára. Az adott környezetben azonban lehetetlent, a létező viszonyoknál tágabb mozgásteret kívánt a nemzetnek.

Az Osztrák–Magyar Monarchia kiegyezési rendszeréről mondták a kortársak, hogy a magyarok megszerették a közös ügyekben a jogok felét, és mindezért csak a közös számla harmadát kellett fizetniük. Apponyi e kedvező helyzetben a már megszerzett jogokat akarta a szimbolikus tér kínálta tartalommal megtölteni. Ezek voltak az úgynevezett „alvó jogok”, amelyek mentén tovább fejlesztette volna nemzeti irányba a hatvanhetes rendszert, amelynek érinthetetlen szent tehenei, a közös ügyek, a nemzetiségi kérdés, a horvát–magyar kiegyezés, a cenzusos választójog a kiegyezés pillanatában és még néhány évtizedig szinkronban voltak a realitásokkal, de az idővel változó társadalmi viszonyok teremtette új elvárásoknak nem tudtak megfelelni, a rendszer a reformképtelensége által megmerevedett, és a megoldhatatlan („nem időszerű”) problémák feszítő erővel kezdtek hatni a keretekre, amelyeket a világháborús vereség szétrobbantott.

Vallás- és közoktatástügyi miniszterként tett a legtöbbet azért, hogy a Kárpát-medencében élő nemzetiségekkel szemben erősítse a magyarság pozícióit. Híres elemi népiskolai oktatási törvényeivel (Lex Apponyi) ugyan magára haragította a nemzetiségeket, de intézkedéseit az a cél vezérelte, hogy – tárcavezetői elődjeit követve – a magyar nyelvtanulás erőltetésével és az ezt kötelezően oktató iskolák számának növelésével szorítsa vissza a hazai nemzetiségeket.

A Szent István Társulat társelnökévé, majd miniszterként aktívan tett azért a mélyen vallásos Apponyi, hogy felekezeti, a katolikus egyházat és intézményeit szellemi és anyagi javakkal gyarapítsa.

Ellentmondásos helyzet

Isten szeretete adta a háttérét annak, hogy karitatív egyesületi munkával támogassa a szociálisan rászorulókat, vagy egészségügyi szervezetek létrehozásában működjön közre egy olyan korban, amikor e szférákban még nem létezett az állami redistribúció, a szubszidiaritás elve mentén keresték a megoldásokat egy-egy problémára. Így vállalt szerepet a Paulai Szent Vince Egylet adománygyűjtéseiben, a Budapesti Poliklinikai Egyesület vezetésében, amely képes volt kórházat üzemeltetni a fővárosban és lett alapító elnöke az Országos Stefánia Szövetségnek,

amely az anya- és csecsemővédelem jegyében alakulva fektette le a modern védőnői hálózat első elemeit, visszaszorítva a gyermekhalandóságot. Ezzel a filantróp lelkeséggel dolgozott az első világháború idején a Vöröskereszt mellett a hadifoglyok emberséges ellátásáért, a háború után pedig szembeszállt az antiszemita közhangulattal és szót emelt a fehérterror ellen.

Két évtizedes múlttal rendelkező már a nemzetközi béke-mozgalomban, amikor kirobbant 1914-ben a Nagy Háború, amely elmentmondásos helyzetbe sodorta. Pacifista volt, tagja a hágai székhelyű nemzetközi választott döntőbírósnak, építette a nemzetközi jogot, azért agitált, hogy a háborús konfliktusok visszaszoruljanak, de a nemzeti egység jegyében támogatta a háborús Tisza-kabinetet az ellenzéki Apponyi. Pályafutása későbbi szakaszában ezt többször szemére vetették.

Karácsonyi levél

1920 után nem dicsekedett vele, de támogatta Károlyi Mihály gróf forradalmi kormányát, személyes jó viszonyát megőrizte a népköztársaság vezetőjével, a pártpolitikától tartózkodott, de a híres „karácsonyi levélben” külpolitikai tanácsokat adott Károlynak, és a radikális baloldaltól igyekezett védelmezni a katolikus egyházat.

A több nyelven kiválóan beszélő, a nemzetközi jogban jártas és széles körű nemzetközi kapcsolati hálójával rendelkező Apponyinak felkínálták 1919 végén, hogy vezesse a magyar delegációt a párizsi békekonferencián. Az idős és hatalmi ambíciókat már nem tápláló gróf vállalta a lehetetlen küldetést. Mindig derűs, optimista alkataból eredt, hogy el tudta viselni azt a nyomást, a nemzet reménytelit várakozását, ami a vallaira nehezedett, amikor elmondta híres védőbeszédét, és tapasztalni kellett, hogy szavai pusztába kiáltott szónak bizonyultak, a győztesek a békefeltételeken nem változtattak. A trianoni béke aláírásának és ratifikációjának napjaiban is tartotta a lelket az elkeseredett magyarságban.

Fontos leszögezni, a brutális trianoni békefeltételek azért születtek meg, mert az Osztrák–Magyar Monarchia megsemmisítő vereséget szenvedett az első világháborúban, és darabokra hullott 1918 őszén a fegyverszünet aláírásának napjaiban. Nem Apponyi vesztette el a béketárgyalásokat rosszul választott tárgyalási taktika miatt, tárgyalások ugyanis nem voltak. A feltételeket ellentmondást nem tűrően – diktátumszerűen – lenyelezték a győztesek a vesztesekkel, mert totális győzelmet arattak, a vesztesek pedig to-

Az 1867-es politikai rendszer határainak feszegetésével nagyobb lehetőséget akart biztosítani a magyarság számára

Forrás: Fortepan

tális vereséget szenvedtek, és a békekonferencián mellőzhető volt a jelenlétük. Csak az aláírásra kaptak meghívást, miután már döntöttek róluk – nélkülük.

Apponyi a hálátlan megbízatásból – legnagyobb meglepetésére – népszerűségtől övezve került ki. A magyar nemzet méltányolta igyekezetét, nagyra tartotta azt a védőbeszédét, amely a revizionizmus eszméjének alapvetését képezte.

A hetvenes évei derekán járó főúr új feladatokat kapott:

1) Legyen az országcsönkítés okozta sérelem szócsove a külföld irányába, hívja fel a Nyugat figyelmét arra, hogy milyen igazságtalanul és aránytalanul büntették a győztes antant nagyhatalmak Magyarországot, amelynek nem is voltak hódító szándékai az első világháború kirobbanásakor. A Nemzetek Szövetségének fórumán kellett kiállnia az utódállamok impériuma alatt kisebbségi sorba jutott magyarság és a kisantanttal szemben katonailag védtelen anyaország érdekeinek védelmében.

2) Az első világháború, a spanyolnáthajárvány, az elbukott népköztársaság, a tanácsköztársaság diktatúrája, a fehérterror, a román megszállás borzalmaiból

rengeteg indulattal, feszültséggel, óriási emberi és anyagi veszteséggel kikeveredő Csonka-Magyarország társadalma fogadja el az elfogadhatatlannak tűnő trianoni traumát és azt, hogy az 1914-től meghozott rettenetes veráltozatok hiábavalónak bizonyultak. Az idős Apponyi – aki köré a revizionizmus jegyében már kultusz fonódott – intette békére, kitartásra, reményre és munkára a társadalom tagjait. A kormányhatalmat pedig arra intette, hogy ne az erőszak, hanem a jog eszközével állítsa talpra a megrendült nemzetet.

A revizionista mozgalom szimbolikus harcmezején, Genfben, a Népszövetség székvárosában érte a halál 1933-ban. Személyében az Osztrák–Magyar Monarchiában szocializálódott arisztokrácia utolsó nagy reprezentatív alakja távozott az árnyékvilágból, aki a humanizmus, a felebaráti és nemzetszeretet, demokrácia, jogrend, konzervativizmus, katolicizmus elveinek követésével, politikai kultúrájával és európai műveltségével példaként szolgált kortársainak. Nem csak magas termete miatt tekintettek fel rá.

A szerző a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár tudományos munkatársa